



**International**  
**JOURNAL OF SOCIAL, HUMANITIES**  
**AND ADMINISTRATIVE SCIENCES**

Open Access Refereed E-Journal & Refereed & Indexed  
JOSHASjournal (ISSN:2630-6417)



Architecture, Culture, Economics and Administration, Educational Sciences, Engineering, Fine Arts, History, Language, Literature, Pedagogy, Psychology, Religion, Sociology, Tourism and Tourism Management & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:19

2019

pp.854-866

journalofsocial.com

ssssjournal@gmail.com

**AZERBAIJAN CUMHURİYETİ'NİN BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI**

REGIONAL DEVELOPMENT POLICIES OF AZERBAIJAN REPUBLIC

Dr. Öğr. Üyesi Polad ALİYEV

Iğdır Üniversitesi, İİBF. İşletme Bölümü, Iğdır/TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üyesi Leyla AKGÜN

Iğdır Üniversitesi, İİBF. İşletme Bölümü, Iğdır/TÜRKİYE



Article Arrival Date : 14.09.2019

Article Published Date : 10.10.2019

Article Type : Research Article

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.162>

Reference : Aliyev, P. & Akgün, L. (2019). "Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Bölgesel Kalkınma Politikaları", Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 5(19): 854-866

**ÖZET**

1990'lı yılların başında SSCB'nin dağılması sonucu Azerbaycan Cumhuriyeti siyasi bağımsızlığını elde etmiştir. Kazanılan siyasi bağımsızlığın bekası için gerekli temel şartlardan en önemlisi sağlam bir ekonomiye sahip olmaktır. İlk yıllarda yürütülen politikalar gereği petrol anlaşmalarıyla ülkenin sahip olduğu petrol kaynaklarının üretime katılımı sağlanmış ve ekonomik kalkınma için gerekli mali kaynak elde edilmiştir. Petrol anlaşmaları sonucunda başkent Bakü ve onun yakın çevresini kapsayan Abşeron bölgesine ciddi oranda yabancı yatırımlar yapılmış ve bu sayede bölge belli bir kalkınma seviyesine ulaşmıştır. Bu dönemde yürütülen ekonomik politikaların sonucu olarak kısa bir dönemde makro iktisadi göstergelerde ciddi gelişmeler gözlemlenmiştir. Bu kapsamda enflasyon kontrol altına alınmış, bütçe açığı GSYH'nin %1-%2'sine kadar azaltılmış, ülkede özelleştirme reformları kademeli ve sistemli olarak gerçekleştirilmiş ve girişimcilik faaliyetinin uyarılması için birçok adım atılmıştır.

1997 yılından itibaren ekonomik kalkınma kısmen de olsa sağlanmış, ülkedeki toprak reformları tam olarak gerçekleştirilmiş, 1390 bin hektar toprak alanı tam olarak özelleştirilmiştir. GSYH'nin yıllık büyüme hızı 1996 yılında %1,3, 1997 yılında %5,8, 1998-2003 yılları arasında ise ortalama yıllık olarak %10'a ulaşmıştır.

Yaşanan gelişmelere rağmen ülkenin sosyal ekonomik yaşamında özellikle bölgesel kalkınma ve istihdam alanında çözülmesi beklenen birçok problem söz konusuydu. Eski SSCB ülkelerinde yaşanan siyasi ve ekonomik krizler nedeniyle Azerbaycan'ın Eski Sovyet Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerinin yıpranması ülkenin diğer bölgelerindeki üretim güçlerinin ve üretim altyapısının deformasyonuna neden olmuştur. Ülkeye yapılan yabancı yatırımların genellikle petrol sektörü ve petrol sektörüne ilişkin sektörlerle yönelik oluşu bu sektörün ekonomik olarak canlanmasına sebep olmuştur. Bu kapsamda petrol dışı sektörler ve diğer ekonomik bölgelerin gelişiminde duraklama yaşanmıştır. Yaşanan bu gelişmelere bağlı olarak nüfusun ülke başkentine akımı artmış, ekonominin bölgesel kalkınması gerilemiş, bölgelerin gelişmişlik düzeyleri arasındaki fark artmış ve bazı bölgelerde sosyal, ekonomik, demografik ve ekolojik durumun kötüleştiği görülmüştür. Çeşitli sektör ve bölgelerde gözlemlenen bu durum bölgesel potansiyelinin verimli bir şekilde kullanarak bölgesel farkların ortadan kaldırılmasını, ekonominin ayrı ayrı alanlarının kalkınmasını, yerel üretim işletmelerinin faaliyetinin genişletilmesini, ihracata yönelik üretimin uyarılmasını, yerel girişimciliğin gelişimini sağlayan bölgesel kalkınma politikalarının uygulanmasını gerektirmekteydi. Bu çerçevede Azerbaycan Cumhuriyeti'nde çeşitli bölgesel kalkınma programları hazırlanıp uygulamaya konmuştur. Bu programlar 2004 yılından itibaren 4 yıllık süreyi kapsayacak şekilde kademeli olarak uygulanmaya başlamıştır. Günümüz itibarıyla 2004-2008, 2009-2013, 2014-2018 yıllarını kapsayan ve bölgesel kalkınmayı amaçlayan üç devlet programı hazırlanmış ve uygulanmıştır. Bu kapsamda son gelişme ise 29.01.2019 tarihinde Azerbaycan Cumhurbaşkanı tarafından 2019-2023 yıllarını kapsayacak bölgesel sosyo ekonomik kalkınmayı amaçlayan Devlet Programının onaylanmasıyla yaşanmıştır. Bu çalışmada

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde uygulanan kalkınma politikaları ve bu politikalar kapsamında uygulanan bölgesel kalkınma programları incelenmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Bölgesel Kalkınma, Sosyo Ekonomik Gelişim, Kalkınma Politikaları.

## ABSTRACT

As a result of the dissolution of the USSR in the early 1990s, the Republic of Azerbaijan gained its political independence. The most important basic condition for the survival of political independence was to have a sound economy. In line with the policies carried out in the first years, the oil agreements enabled the contribution of the country's oil resources in production and provided the necessary financial resources for economic development. As a result of the oil deals, a significant amount of foreign investments has been made to capital city of Baku and to its close vicinity Absheron region, and the region has reached a certain level of development. As a result of the economic policies carried out in this period, significant developments were observed in macroeconomic indicators in a short period. In this context, inflation was brought under control and the budget deficit was reduced to 1% -2% of GDP, privatization reforms were carried out gradually and systematically, and many steps were taken to stimulate entrepreneurial activity. Since 1997, economic development has been provided partially. Since 1997, economic development has been provided at least partially. The land reforms in the country have been fully realized and the land area of 1390 thousand hectares has been fully privatized. Annual growth rate of GDP has reached 1.3% in 1996, 5.8% in 1997, and average 10% in period between 1998-2003.

Despite the developments in the country's social economic life, problems especially in the field of regional development and employment were expected to be solved. Due to the political and economic crises in the former USSR countries, the deterioration of Azerbaijan's relations with the former Soviet Republics caused the deformation of the production forces and production infrastructure in other regions of the country. The fact that foreign investments made to the country are mostly directed to the oil industry and the sectors related to the oil sector has caused this sector to be economically revived.

In this context, non-oil sectors and other economic regions have experienced a stagnation. Due to these developments, the flow of the population to the capital of the country has increased, the regional development of the economy has declined, the difference between the development levels of the regions has increased and, in some regions, social, economic, demographic and ecological situation has been observed to worsen. This situation, observed in various sectors and regions, required the elimination of regional diversity using the regional potential efficiently, development of separate areas of the economy, expansion of the activities of local production enterprises, stimulation of export-oriented production, and implementation of regional development policies that enabled the development of local entrepreneurship. Within this framework, various regional development programs have been prepared and implemented in the Azerbaijan Republic. Since 2004, these programs have been implemented gradually for 4 years term each. As of today, three state programs aiming the regional development covering the years 2004-2008, 2009-2013, 2014-2018 were prepared and implemented. In this context, the latest development took place with the acceptance State Program covering the years 2019-2023 and aimed at regional social-economic development and approved by the President of Azerbaijan on 29.01.2019. It was experienced with the approval of the State Program. In this study, development policies implemented in Azerbaijan Republic and regional development programs implemented within the scope of these policies were examined.

**Key Words:** Regional Development, Socio-Economic Development, Development Policies.

## 1. GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'yle en az sınıra sahip olmasına rağmen yüksek ölçüde ortak maddi ve manevi değerlere sahip Azerbaycan Cumhuriyeti Sovyet döneminden itibaren ister kültürel isterse de ekonomik bakımdan Güney Kafkasya'nın en büyük ve en gelişmiş ülkesi konumundaydı.

Doğal ve emek kaynaklarının, bilimsel ve teknik potansiyelin, yatırım fırsatlarının her ülkeyi küresel ekonomik sisteme entegre etmede önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Bu bakımdan Azerbaycan Güney Kafkasya'da önemli bir yere sahiptir. Azerbaycan'ın mevcut ekonomik potansiyeli Ermenistan ve Gürcistan'ın toplam ekonomik potansiyelinden daha yüksektir. Örneğin, 2001 yılında Güney Kafkasya'da üretilen GSYH'nin %52 si, istihdam edilen nüfusun %54-ü, sanayi üretiminin %70,8'i, sabit sermaye yatırımlarının %73,8'i, yük taşımacılığının 71,3 %-i' Azerbaycan'ın payına düşmüştür (NURİYEV, 2004). Azerbaycan petrol dışında da doğal kaynaklar bakımından çok zengin bir ülkedir. Petrol dışındaki doğal kaynakların büyük kısmı Azerbaycan Cumhuriyeti'nin daha çok gelişmiş Bakü-Abşeron bölgesinden kenar iktisadi bölgelerinde bulunmaktadır. Azerbaycan'ın gelecek kalkınması ve sosyal problemlerinin çözümü temel olarak Abşeron'dan kenar iktisadi bölgelerin kalkınmasına bağlıdır.

Bağımsızlığını elde etmesinin hemen ardından Azerbaycan Cumhuriyeti Ermenistan devletinin toprak iddiası ve tacizleri ile karşı karşıya kalmış, bir anda kendini savaşın içinde bulmuştur. Bu adil olmayan savaşın sonunda bölgesel ve küresel güçlerin açık desteği ile ülkenin iki ekonomik bölgesi işgal edilmiş, demografik yapısı, insan potansiyeli ciddi tahriplere uğramıştır. Elde edilen ateşkes sonrası ülkenin içine düştüğü siyasi ve ekonomik buhrandan çıkarmanın yolları aranmıştır. Bu kapsamda Azerbaycan hükümeti devlet bağımsızlığının bekasının sağlamak, demokratik, hukuk ve laik bir devlet kurmak, piyasa ekonomisinin temellerini oluşturmak, ülkenin toprak bütünlüğünü sağlamak, nüfusun sosyo ekonomik refahını sağlamak gibi sorunların çözülmesi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu doğrultuda üzerinde önemle durulması gereken konu devletçiliğin bekasının sağlanması ve onun temel şartlarından biri olan milli ekonominin oluşturulmasıydı. Bu çerçevede hükümet tarafından atılması gereken adımları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

1. Ülkeye yabancı yatırımları çekmek için gerekli hukuki temelin oluşturulması,
2. Milli ekonominin piyasa ekonomisine geçişini sağlamak için özelleştirme reformlarının gerçekleştirilmesi,
3. Gerekli alt yapının oluşturulması ve kalkınma için gerekli olan finans kaynaklarının elde edilmesi amacıyla ülkenin sahip olduğu hidrokarbon kaynaklarının pazarlanmasının sağlanması,
4. Tüm bunların temelinde ülkede refaha ulaşmak için bölgesel ve sosyal eşitsizliklerin ortadan kaldırılması.

Kısa süre içinde ülke ekonomisine yerli ve yabancı yatırımların yapılması için gerekli yasal düzenlemeler yapılmış ve özelleştirmeyle ilgili çalışmalar gerçekleştirilmeye başlamıştır. Bölgesel Kalkınma programlarının uygulanmaya başlandığı dönemde Azerbaycan'da piyasa ekonomisinin oluşum süreci çok önemli bir aşamaya girmiştir. Toprak özelleştirmesinin büyük bir kısmı tamamlanmış, 1395 bin hektar arazinin 1391 hektarı (%99,4) özel mülkiyete devredilmiştir. Kırsallarda aile başına 1,6 hektar toprak alanı düşmüş, köylüler ve işletmeler piyasa ekonomisi koşullarında çalışmayı öğrenmiştir. Ekonominin diğer alanlarında özelleştirme süreci artık bitmiş, piyasa sistemi ekonomide hakim duruma gelmiştir. Tarım üretiminin %99'dan fazlası, sanayi üretiminin %54'ü, taşımacılık sektörünün yaklaşık %70'i özel sektörün payına düşmüştür. Özel sektör GSYİH üretiminde belirleyici bir role (%73) sahip olmanın yanı sıra ekonominin dünya ekonomisine entegrasyonuna önemli katkı sağlamıştır (<https://www.stat.gov.az>)

Azerbaycan Cumhurbaşkanı tarafından 4 Şubat 1994 yılında imzalanan "Azerbaycan'da deniz petrol ve gaz madenlerinin işlenmesinin hızlandırılmasıyla ilgili" kararname bu yönde atılan önemli adımlar arasında yer almaktaydı. Bu kararname dünyanın önde gelen petrol şirketleriyle yapılan anlaşmaların da temelini oluşturmuştur.

Sonunda 20 Eylül 1994 yılında Bakü'de Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi ile dünyanın gelişmiş ülkelerinin uluslararası petrol şirketleri arasında " Azerbaycan'ın Hazar denizindeki payına düşen "Azeri", "Çırac" ve "Güneşli" doğal gaz-petrol madenlerinin potansiyel durumunun incelenmesi, işlenmesi ve üretimin taraflar arasında dağılımıyla ilgili anlaşma" imzalanmıştır. Dünyanın 6 ulusunu temsil eden 10 büyük petrol şirketinin katılımıyla yapılan imza töreninde konuşan eski Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev şöyle söylemiştir: "Biz bu adımı atmakla Azerbaycan'ın dünya yatırımcılarına açık bir ülke olduğunu her kese belirtmek istedik".

Bu anlaşma sonrası petrol sektörü ve diğer sektörlerde yapılan yabancı yatırımların hacminin hızla yükseldiği gözlemlenmiştir. Bu gösterge 1995 yılında 450 milyon dolarken 2003 yılında 1995 yılına göre 7,1 defa artarak 3,2 milyar dolara ulaşmıştır. Yabancı yatırımların hızla artması sonucu ülkenin genel yatırım imkânları genişlenmiştir. Sadece 2003 yılında ülke ekonomisine ve sosyal alanların kalkınmasına tüm kaynaklardan yaklaşık 3,9 milyar dolardan fazla yatırım yapılmıştır. Bu rakam 2002 yılının aynı dönemine ait rakamlara oranla %72,1 daha fazladır. Ekonomide yatırımların artması 2004 yılında da beklenmekteydi. Böylece, bu yılın ilk çeyreğindeki toplam yatırım hacmi, petrol

sektörünün yanı sıra petrol dışı sektörler için yeterli fon tahsis edilmesinin mümkün olduğu bir seviyeye ulaşmıştır (Aliyev, 2012).

Yaşanan bu gelişmeler sonrası atılması gereken en önemli adım elde edilen maliye kaynaklarını kullanmakla ülke ekonomisinin dengeli ve istikrarlı büyümesini sağlamaktır. Makroekonomik dengenin sağlanmasının temel şartlarından biri bölgeler arasında kalkınma farkını minimize etmektir. Bu sebeple 2000'li yılların ortalarından itibaren bu kapsamda sistemli çalışmalar yürütülmeye başlatılmıştır. Ülkenin makroekonomik yapısının yeni ekonomik sisteme dengeli bir şekilde entegrasyonu için bölgesel potansiyelin verimli ve kapsamlı kullanımı gerekmektedir. Bu çerçevede 2004 yılından itibaren önemli program ve çalışmalar gerçekleştirilmeye başlatılmıştır.

## 2. AZERBAIJAN CUMHURİYETİ'NDE İKTİSADİ BÖLGELERİN OLUŞTURULMASININ BELİRLEYİCİLERİ

İktisat bilminde bölge kavramının netleştirilmesi ve onun tasnifi iktisat politikası bakımından önemlidir. Çünkü bu, uygulanacak iktisat politikasının özellik ve yönlerinin belirlenmesini ve en önemlisi bölgelere farklı yaklaşmayı mümkün kılmaktadır.

Ülkelerin iktisadi büyüme ve refahının artırılmasının bölgesel unsurlarına olan bilimsel ilgi iki yüzyıldan uzun süredir devam etmektedir. Gelişmiş ülkelerde bölgesel düzeyde iktisadi araştırmaların yürütülmesi XX. yüzyılın 50-60'lı yıllarından itibaren başlamış, ülkenin bölgesel yapısının gelişimine, özellikle de iktisadi ve idari bölgesel yapılandırmaların geliştirilmesine hem bilimsel kamuoyunun hem de devletin ilgi alanı daha da artmış ve çok yönlü olmuştur (Nuriyev, 2004).

Yapılan araştırmalar bölge kavramını belirleyen özelliklerin zamanla değiştiğini ifade etmektedir. Bu yüzden bölge anlayışının belirlenmesi ve onun tasnifi yapılırken aşağıdaki hususların göz önünde bulundurulması gerekmektedir:

- ✓ Bölge anlayışı zamana göre değişkendir. Çünkü zaman geçtikçe verilen tanımda baz alınan kategorinin değişmesiyle bölgenin tanımı da değişebilir.
- ✓ Bölge anlayışı problemlere göre de değişkendir. Örneğin, herhangi tarımsal problemi çözmek için seçilen bölgeyle, başka bir sosyal problemi çözmek için belirlenen bölge farklı olabilir.
- ✓ Bölge anlayışı büyüklük bakımından değişkendir. Bazı iktisadi bölgeler iki, bazıları üç ili veya ilçeyi kapsayabilir. Daha sonra bu ölçü değişebilir (Can ve Bağırzade, 2010: s. 61).

Bu çerçevede iktisadi bölgelerin belirlenmesindeki temel faktörlerin arazi ölçüsü, gelişim problemleri ve arazide yaygın olan geleneksel iktisadi faaliyet çeşitleri olduğu görülmektedir. Sosyo iktisadi kalkınmanın sektörel ve bölgesel problemleri birbirleriyle yakından ilişkilidir. Sektör kapsamında oluşan bir problemin bölgesel bazda da ortaya çıkması muhtemel olduğu gibi tam tersine bölgesel bazda ortaya çıkan bir problemin sektörel bazda da kendisini belli edeceği muhtemeldir.

Genellikle iktisadi bölgeleri birbirinden ayıran önemli özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- ✓ Ekonomik coğrafi konum,
- ✓ Doğal koşullar ve doğal kaynaklar,
- ✓ Nüfus popülasyonları,
- ✓ Bölgesel arazi ve bölgesel yapı,
- ✓ Tarihsel gelişim özellikleri (<http://azkurs.org/azerbaycan-respublikasi-tehsil-nazirliyi-azerbaycan-dovlet-iqt-v22.html>).

Azerbaycan Cumhuriyeti 11 iktisadi bölgeden oluşmaktadır. Bunlar; başta Bakü olmak üzere, Abşeron, Aran, Dağlık Şirvan, Gence-Gazak, Guba-Haçmaz, Nahçıvan, Lenkeran, Kelbecer-Laçın, Şeki-Zagatala ve Yukarı Karabağ iktisadi bölgeleridir. Azerbaycan'ın iktisadi bölgeleri arasında



yüzölçümü bakımından en büyük iktisadi bölge Aran, üretim ve gelişmişlik bakımından önde yer alan iktisadi bölge ise Bakü-Abşeron'dur. Bu durum Eski Sovyetler Birliği döneminden itibaren söz konusudur.

Şekil 1. Azerbaycan Cumhuriyeti'ndeki İktisadi Bölgeler



### 3. BAĞIMSIZLIK ÖNCESİ AZERBAYCAN'DA BÖLGESEL GELİŞİM

XX. yüzyılın 70-80'li yıllarından itibaren Abşeron Bölgesinin yanı sıra diğer bölgelerde de üretim güçlerinin yerleştirilmesi ve bölgelerin sosyo ekonomik gelişmesinin sağlanması yönünde birçok adım atılmıştır. Lakin Sovyet Devletinin çıkarları doğrultusunda ilk beş yıllık plan kapsamında Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti'ne merkezi bütçeden yapılan yatırımların %50'si yakıt ve enerji sanayisinin kalkınmasına yöneliktir. Bu sektörün genel olarak Bakü-Abşeron iktisadi bölgesinde yoğunlaşması ekonominin gelişiminde tekyönlü ve dengesiz arazi yapısının oluşumuna, birçok bölgelerdeki zengin kaynakların kullanım dışı kalmasına neden olmuş ve yeni sanayi işletmelerinin oluşturulmasını sınırlandırmıştır.

Sonuç olarak Abşeron iktisadi Bölgesinin sanayi üretimindeki payı 1913 yılında %92,4 iken 1989 yılında %59,7'e inmiştir. Bu göstergenin önceki döneme oranla 1,54 defa az olmasına rağmen, yüzölçümü, nüfus ve üretim potansiyeline göre Azerbaycan'a denk olan diğer Sovyet Cumhuriyetlerinin uygun göstergeleriyle kıyaslandığında çok yüksektir. (Nuriyev, 2004: 271).

Sovyet döneminde, bölgesel planlama, yönetim ve yatırım politikaları genel olarak merkezi devletin çıkarları doğrultusunda uygulanmaktaydı. Sovyet Devleti yüzölçümü, nüfusu az olan birlik cumhuriyetlerini planlama ve yönetim bakımından tek bir bölge olarak değerlendirmekteydi. Sovyet Merkezi Hükümeti yatırım planlarını oluştururken İttifak devletlerinin Merkezi Devlet çerçevesinde özel öneme sahip doğal kaynakları ve işletmeleri bulunan bölgelerine özen göstermekteydi. Bölgesel yatırımlarda ortaya çıkan kısıtlanmalardan dolayı birlik ülkelerinde büyük kalkınma imkânlarına sahip bölgeler mali ve teknolojik kaynakların yetersizliğinden gerekli gelişime ulaşamamaktaydı. Tüm bunlar birlik ülkelerinde işletmelerin bölgeler arasında dengesiz bir şekilde dağılımına, keskin sosyo iktisadi farklılıklara ve üretim güçlerinin en çok başkentte toplanmasına sebep olmaktadır.

Bu sorun Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti'nde diğer birlik ülkelerine göre daha belirgindi. Örneğin, 1990 yılında Ukrayna'nın sanayi potansiyeli toplamının %6,0'sı, Kazakistan'ın %4,2'i, Türkmenistan'ın %1,0'i, Beyaz Rusya'nın %14,5'i, Özbekistan'ın %17,5'i, Gürcistan'ın %31,0'i bu

ülkelerin başkentlerinde yoğunlaşmışken, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde bu göstere yaklaşık %59,7' u oluşturmaktaydı (Nuriyev, 2004: 273).

Sonuç itibariyle Azerbaycan'ın bölgesel kalkınma sorununa Sovyet Döneminde de çözüm bulunamamış ve bağımsızlık yıllarında da bu sorun belirgin bir şekilde devam etmiştir. Bu nedenle 2004 yılından itibaren bölgesel kalkınma sorununu gidermek amacıyla sistemli politikalar uygulanmağa başlanmıştır. Bu politikaların sistemli ve yasal bir biçimde uygulanmasının mekanizması bölgesel kalkınma devlet programlarıdır.

#### 4. AZERBAYCAN'DA BÖLGESEL KALKINMA PROGRAMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

1996-1997 ekonomik krizi atlatıldıktan sonra hükümetin yaptığı ilk iş bölgesel kalkınma politikalarının oluşturulmasıydı. Bugüne kadar 2004-2008, 2009-2013, 2014-2018 yıllarını kapsayan ve bölgesel kalkınmayı amaçlayan üç devlet programı hazırlanmış ve uygulanmıştır. Bu kapsamda son gelişme ise 29 Ocak 2019 tarihinde Azerbaycan'ın Cumhurbaşkanı tarafından 2019-2023 yıllarını kapsayacak bölgesel sosyo ekonomik kalkınmayı amaçlayan Devlet Programının onaylanmasıyla yaşanmıştır.

İlk olarak ülkenin çok yönlü sosyo iktisadi kalkınması için gerekli makro iktisadi konsepti gerçekleştirmek amacıyla Azerbaycan Cumhurbaşkanı tarafından 11 Şubat 2004 tarihli 24 No'lu kararla Azerbaycan Cumhuriyeti sosyo iktisadi kalkınma programını (2004-2008 yılları) onaylanmıştır.

Bu programda sanayi ve tarım başta olmak üzere tüm iktisadi faaliyet çeşitlerinin gelişimi için kapsamlı çalışmaların yürütülmesi planlanmıştır.

Bu programlarda uygulanacak çalışmalar ülke kapsamlı, bölge kapsamlı ve bölgedeki il ve ilçeler kapsamlı olacak şekilde ayarlanmıştır. Ayrıca bu programlarda her bir çalışmanın yerine getirilmesiyle ilgili sorumlu bakanlık, kurum ve kuruluşlar açık bir şekilde belirtilerek her bir çalışmanın hangi kaynaktan sağlanacağıyla ilgili detaylı bilgiye yer verilmiştir.

Ekonominin yapısal gelişimini, bölgelerin ekonomik ve sosyal gelişimini, istihdamın yükseltilmesini amaçlayan bu programlar sanayi, tarım, altyapısal ve kamusal hizmetler ve girişimciliğin teşviki alanında, eğitim, bilim, sağlık, kültür ve beden eğitimi sektöründe yatırım, özelleştirme, sosyal güvenlik, vergisel ve finansal çalışmalardan oluşmaktaydı.

Bölgesel kalkınmayı destekleyen mali politikalar çerçevesinde gerçek kişilerin gelir vergisinin en yüksek seviyesi %35'e, kurumlar vergisi ve sosyal sigortaların en yüksek seviyesi %22'e, vergilerin sayı 9'a indirilmiş ve tarım üreticileri toprak vergisi hariç diğer tüm vergilerden muaf tutulmuştur. Üretim ve hizmet sektöründe faaliyet gösterenler için lisans, ruhsat ve sertifika işlemleri ciddi oranda basitleştirilmiş, sayıları azaltılmış ve süreleri uzatılmıştır. Bu süreç rekabet ortamının iyileştirilmesine, ürün ve hizmetlerin kalitesinin artırılmasına ve ülkedeki ihracat vergileri kaldırılmasına neden olmuştur. Ayrıca ülkedeki ithalat vergileri için en yüksek oran da %15 olarak belirlenmiştir.

Program kapsamında tarım sektörü için devlet teşviki olarak 23 Ocak 2007 tarihli "Tarım üreticilerine devlet desteği hakkında" kararnameye göre üreticilerin kullandığı motor yağlarının, mineral gübrelerin ve yakıtın %50'sinin devlet tarafından karşılanması öngörülmüştür. Program çerçevesinde 2005 yılında kurulan Agrolizing Anonim Şirketi AÇ tarafından ülkeye 7299 adet tarım aracı, 27 teknoloji aracı, 236,9 bin ton mineral gübre ve 7 çeşit 294,3 ton pestisit getirilmiştir.

2004-2008 Devlet Programı kapsamında girişimciliğin desteklenmesi yönünde Azerbaycan Kalkınma Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Girişimciliğe Yardım Milli Fonu tarafından 691 girişimciye 323,4 milyon manat indirimli kredi verilmiştir. Bu dönemde ülkede gerçekleştirilen sabit sermaye yatırımları 3 kat artmış ve 27,5 binden fazla işletme kurulmuştur. Bu işletmelerin %40'ından

fazlası Abşeron dışı iktisadi bölgelerde yer almaktaydı (Azerbaycan Cumhuriyet’inde Bölgelerin Sosyal İktisadi Kalkınma Devlet Programı (2009-2013 yılları).

**Tablo 1:** Azerbaycan’ın İktisadi Bölgelerinin Ülke Üretiminde Payı (%)

	Bakü şehri	Abşeron iktisadi bölgesi	Gence-Kazak iktisadi bölgesi	Şeki-Zagatala iktisadi bölgesi	Lenkeran iktisadi bölgesi	Guba-Haçmaz iktisadi bölgesi	Aran iktisadi bölgesi	Yukarı Karabağ iktisadi bölgesi	Kelbecer-Laçın iktisadi bölgesi	Dağlık Şirvan iktisadi bölgesi	Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti
2003	74.02	2.02	4.60	1.80	2.38	2.20	9.35	0.78	0.06	0.92	1.86
2004	74.57	2.73	4.50	1.70	2.26	2.00	8.52	0.68	0.07	0.90	2.07
2005	77.49	2.07	4.24	1.58	2.05	1.86	7.08	0.69	0.06	0.85	2.03
2006	79.59	1.94	3.92	1.38	1.84	1.69	6.56	0.53	0.06	0.67	1.80
2007	80.23	1.94	3.40	1.52	1.74	1.76	6.19	0.65	0.05	0.69	1.81
2008	79.40	2.17	3.45	1.53	1.62	2.39	6.00	0.65	0.04	0.76	2.00
2009	75.97	1.80	4.18	1.81	1.97	2.29	7.18	0.60	0.06	1.04	3.11
2010	77.20	1.51	4.01	1.72	1.83	2.42	6.50	0.60	0.06	0.94	3.21
2011	75.95	1.80	3.93	1.90	1.78	2.31	6.83	0.54	0.10	0.82	4.04
2012	73.87	1.99	4.27	2.47	1.87	2.20	7.23	0.62	0.14	0.88	4.47
2013	72.23	2.26	4.55	2.30	2.09	2.17	7.99	0.61	0.16	0.88	4.75
2014	73.09	2.49	4.37	1.67	2.18	2.02	7.87	0.68	0.11	0.89	4.63
2015	70.25	2.75	4.80	1.97	2.54	2.11	8.51	0.66	0.12	1.03	5.27
2016	71.69	2.90	4.54	1.86	2.49	2.04	7.69	0.72	0.10	0.99	4.97
2017	71.36	2.94	4.73	1.97	2.40	2.06	8.26	0.77	0.09	1.02	4.40
2018	72.71	3.46	4.24	1.82	2.15	1.97	7.88	0.62	0.09	1.00	4.06

2008 yılında açıklanan ve Dünya Bankası ve Uluslararası Finans Kurumu tarafından hazırlanan ve iş çevresinin uygunluğunun maliyet değerlendirmesini yansıtan Doing Business raporu kapsamında Azerbaycan iş çevresinin iyileştirilmesi alanında dünyanın en reformcu ülkesi olarak ilan edilmiştir.

Bu doğrultuda petrol dışı sektörlere yapılan yatırımların hacmi 2003-2008 yılları arasında 6,2 defa artmış ve bu yatırımların genel yatırımlar içindeki payı 2003 yılında %26,8 iken, 2008 yılında %69’a yükselmiştir. Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın (GSYH) reel hacmi 2003-2008 yıllarında 2,6 kat artarak 38 milyar manata ulaşmış, ülke sanayisindeki GSYH’nin payı 2,5 kat, kırsal alanlarda GSYH’nin payı ise %25,2 oranında artmıştır (Azerbaycan Cumhuriyet’inde Bölgelerin Sosyal İktisadi Kalkınma Devlet Programı (2009-2013 yılları).

Alt yapı alanının gelişiminde de önemli değişiklikler gözlemlenmiştir. Bu 5 yılda iktisadi bölgelerde 1000 km’den fazla otoyol inşa edilmiş veya onarılmış, 600 km ülke çapında öneme sahip, 2700 km de yerel bazda öneme sahip yolun onarımı yapılmış, 69 yeni köprü inşa edilmiş ve 34 köprü onarılmıştır.

**Tablo 2:** Azerbaycan'ın İktisadi Bölgelerinin Kişi Başına Üretimdeki Payı

	Bakü	Abşeron iktisadi bölgesi	Gence-Kazak iktisadi bölgesi	Şeki-Zagatala iktisadi bölgesi	Lenkeran iktisadi bölgesi	Guba-Haçmaz iktisadi bölgesi	Aran iktisadi bölgesi	Yukarı Karabağ iktisadi bölgesi	Kelbecer-Laçın iktisadi bölgesi	Dağlık Şirvan iktisadi bölgesi	Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti
2003	52,48	6,70	5,38	4,35	4,05	2,04	7,21	2,04	0,42	4,56	6,58
2004	52,04	8,16	5,31	4,15	3,87	1,87	6,63	1,87	0,47	4,48	7,30
2005	55,95	6,97	5,06	3,80	3,44	2,28	5,48	2,28	0,40	4,13	7,29
2006	60,05	6,57	4,70	3,64	3,11	1,47	5,15	1,47	0,41	3,32	6,73
2007	60,41	6,64	4,15	3,82	2,80	1,70	4,89	1,70	0,33	3,63	6,81
2008	57,71	7,12	4,12	3,77	2,75	1,69	4,68	1,69	0,28	3,74	7,26
2009	54,54	4,60	4,71	4,23	3,15	1,58	5,30	1,58	0,38	4,91	10,40
2010	53,29	4,18	4,86	4,31	3,13	1,69	5,12	1,69	0,37	4,73	11,32
2011	50,91	4,68	4,69	4,71	3,01	1,48	5,25	1,48	0,67	4,04	14,00
2012	47,13	5,35	5,00	5,99	3,09	1,68	5,47	1,68	0,86	4,25	15,02
2013	46,44	5,82	5,19	5,43	3,32	1,61	5,86	1,61	1,00	4,12	15,33
2014	47,67	6,50	5,06	3,99	3,52	1,79	5,86	1,79	0,69	4,23	15,14
2015	44,08	6,89	5,35	4,54	3,92	1,67	6,07	1,67	0,72	4,66	16,56
2016	45,55	7,36	5,12	4,33	3,87	1,84	5,54	1,84	0,60	4,54	15,82
2017	45,81	7,53	5,39	4,64	3,76	1,97	5,99	1,97	0,56	4,72	14,12
2018	47,29	8,97	4,89	4,35	3,40	1,60	5,77	1,60	0,54	4,66	13,20

**Kaynak:** Azerbaycan İstatistik Kurumu

2004-2008 yıllarında Nahçıvan, Gence, Lenkeran ve Zagatala'da modern standartlara uygun yeni havaalanları inşa edilmiş ve kullanıma sunulmuştur.

Ülkede bu dönemde yeni eğitim kurumları için 1.600'den fazla bina inşa edilmiş ve mevcut eğitim kurumları için ise ek binalar inşa edilerek kullanıma sunulmuştur. Bölgelerde 636 yeni okul inşa edilmiş, 192 okul onarılmış, ayrı ayrı okullarda 243 yeni sınıf odası inşa edilerek kullanıma sunulmuştur. Sadece Haydar Aliyev Vakfının "Yenilenen Azerbaycan'a Yeni Okul" programı çerçevesinde 238 okul binası inşa edilmiş, 28 yatılı okul, 8 kreş dâhil olmak üzere 39 eğitim kurumu binasının onarımı yapılmış ve modern donanımlarla teçhiz edilmiştir (Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Bölgelerin Sosyal İktisadi Kalkınma Devlet Programı (2009-2013 yılları).

Tablo 1 incelendiğinde 2003-2008 yılları arasında Bakü iktisadi bölgesinin toplam üretimdeki payında sürekli artış yaşandığı görülmektedir. Diğer bölgelerin ise Abşeron, Guba Haçmaz, Nahçıvan hariç ülke üretimindeki payı 2003-2008 yıllarında sürekli azalmıştır. Tablodaki verilere göre Bakü şehrinin ülke üretiminde payı 2004 yılında %74,57 iken 2008 yılında %79,4'e, Abşeron bölgesinde bu göstergenin %2,2'den % 2,17'e, Guba-Haçmaz iktisadi bölgesinde %2,2'den %2,39'a, Nahçıvan bölgesinde %1,8'den %2'e yükseldiği, Gence-Kazak bölgesinde %4,5'den %3,45'e, Şeki-Zagatala bölgesinde %1,8'den %1,53'e, Lenkeran bölgesinde %2,38'den %1,6'ya, Aran Bölgesinde %9'dan %6'ya, Yukarı Karabağ bölgesinde %78'den % 0,65'e, Kelbecer-Laçın bölgesinde %0,6'dan %0,4'e ve Dağlık Şirvan bölgesinde %0,92'den %0,76'a düştüğü görülmektedir.



Tablo 2 incelendiğinde kişi başına üretimin bölgesel dağılımının da benzer bir eğilim gösterdiği görülmektedir. Bu göstergenin Tablo 1’de ifade edilen göstergeyle temel farkı Guba-Haçmaz bölgesinin kişi başına gelir üretimindeki payının azalan eğilim göstermesidir. Tablo 3 incelendiğinde üretimin bölgesel dağılımındaki bu eğilimin 2004-2008 yılları arasında bölgesel üretimin ortalama yıllık artış hızı göstergesine bağlı olduğu görülmektedir. 2004-2008 yılları arasında Abşeron (ortalama yıllık artış hızı %122), Guba-Haçmaz (ortalama yıllık artış hızı %124,9) ve Nahçıvan bölgesinin (ortalama yıllık artış hızı %126,9) üretiminin ortalama yıllık artış hızının Bakü iktisadi bölgesinden (%118) daha fazla olmuştur. Diğer bölgeler arasında sadece Yukarı Karabağ bölgesinin ortalama yıllık artış hızının (%123) Bakü bölgesinden fazla olduğu söz konusudur.

İncelemeler sonucu bölgesel kalkınma politikalarının bu yıllarda yeterince etkin olmadığı görülmektedir. Bu sebeple Azerbaycan Cumhurbaşkanı 14 Nisan 2009 tarihli kararnamesiyle bölgelerin sosyo ekonomik kalkınması amacıyla 2009-2014 yıllarını kapsayan devlet programlarını onaylamıştır.

Bu programın temel amacı, ülkenin doğal, mali ve iş gücü potansiyelini etkin kullanarak, petrol dışı sektörlerin hızlı bir şekilde gelişiminin sağlanması, ihracat yönlü üretimin teşviki, istihdamın artırılması, girişimcilik ortamının iyileştirilmesi, modern altyapı tesislerinin oluşturulması, mevcut tesislerin uluslararası standartlara uygunlaştırılmasına yönelik tedbirlerin uygulanmasıdır.

Bu iki devlet programı çerçevesinde, bölgelere toplam 2000 megavat kapasiteli 17 santral, 10.000 km'den fazla elektrik iletim hattı ve 1.500'den fazla trafo merkezi inşa edilmiş, doğal gaz tedariki alanında 40 bin kilometrelik doğal gaz boru hattı yapılmış ve konutlardaki gaz arzı yüzde %34,4'ten %83,4'e ulaşmıştır. 2003 yılından itibaren 10 yıl içinde nüfusun su arzını artırmak için yeni su ve kanalizasyon hatları inşa edilmiş ve önemli arazi ıslah çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde bölgelerde 3,4 bin kilometreden fazla su, 1,2 bin kilometreden fazla kanalizasyon hattı yapılarak 96 rezervuar inşa edilmiştir (Azerbaycan Cumhuriyetinde Bölgelerin Sosyal İktisadi Kalkınma Devlet Programı (2014-2018 yılları):10).

Bölgelerin kalkınmasında sosyal sorunların çözümü için gerekli önlemlerin alınması devam ettirilmiş, insan faktörü her zaman ön planda yer almış ve bu alana hizmet veren sosyal altyapının iyileştirilmesi için önemli çalışmalar yapılmıştır. Haydar Aliyev Vakfı eğitim, sağlık, kültür ve diğer sosyal projelerinin uygulanmasında önemli role sahiptir. Vakfın teşebbüsü ile gerçekleştirilen faaliyetler binlerce insanın sosyal koşullarının iyileştirilmesi için yeni fırsatlar sunmuştur.

**Tablo 3:** Bölgesel Üretim Yıllık Değişim İndeksleri % ile

	Bakü	Abşeron iktisadi bölgesi	Gence-Kazak iktisadi bölgesi	Şeki-Zagatala iktisadi bölgesi	Lenkeran iktisadi bölgesi	Guba-Haçmaz iktisadi bölgesi	Aran iktisadi bölgesi	Yukarı Karabağ iktisadi bölgesi	Kelbecer-Laçın iktisadi bölgesi	Dağlık Şirvan iktisadi bölgesi	Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti
2003	117,2	116,5	110,2	99,6	106,5	109,2	109,5	96,7	56,3	103,7	146,3
2004	114,3	136,2	113,4	111,7	109,9	103,7	105,0	97,3	70,6	109,3	116,3
2005	114,5	94,9	118,2	112,6	114,8	111,0	107,2	148,9	92,5	115,8	129,1
2006	131,6	117,7	112,5	115,1	115,0	120,4	116,3	101,7	101,1	98,9	120,7
2007	123,4	116,2	99,1	131,3	107,5	119,1	111,1	148,8	100,2	130,8	130,1
2008	107,9	145,0	122,8	117,8	112,6	170,1	115,3	118,3	106,7	130,1	135,9
2009	109,2	71,3	97,4	92,9	91,5	75,9	97,6	73,6	104,7	108,6	122,0
2010	112,7	104,8	110,8	110,5	109,6	126,8	104,5	120,0	114,1	107,1	120,3
2011	96,6	123,4	115,9	130,2	112,7	112,8	118,6	92,8	109,7	99,9	151,1

2012	102,1	121,8	118,1	136,7	112,3	99,8	111,5	120,0	136,6	114,1	116,2
2013	104,4	113,9	107,5	92,4	108,8	97,0	109,2	98,7	118,4	102,8	106,5
2014	106,3	112,0	97,6	72,8	104,7	94,1	98,3	109,3	68,4	101,6	98,6
2015	102,5	98,7	100,1	108,1	106,6	96,4	99,1	89,8	99,7	105,8	104,3
2016	99,7	102,5	102,6	102,4	109,8	108,3	97,1	125,6	92,8	107,8	104,5
2017	97,6	107,0	106,8	118,7	104,0	108,3	111,4	114,5	100,2	112,0	101,5
2018	100,1	127,0	98,3	104,3	99,4	104,4	104,7	88,8	102,2	107,8	101,5

**Kaynak:** Azerbaycan İstatistik Kurumu

2004-2014 yılları arasında bölgelerdeki eğitim altyapısının geliştirilmesine yönelik çalışmalar kapsamında 2708 okul inşa edilmiş ve ülke halkına sunulan sağlık hizmetlerin kalitesinin artırılması amacıyla 500'den fazla sağlık tesisi kullanıma sunulmuştur. Ülke vatandaşlarının refahının yükseltmesi ve fakir kesimin sosyal güvenliğinin artırılması için emeklilik maaşları ve sosyal yardımların hacmi yıldan yıla artış göstermiştir. Programın kapsadığı yıllarda tüm Karabağ savaşı mağdurlarının yaşadığı kamplar yerine 77 modern yerleşim yeri inşa edilmiş ve 37.000 aileye 166.000 daire tahsis edilmiştir. Aynı zamanda gazi ve şehit ailelerinin sosyal güvenliğinin artırılmasına yönelik çalışmalar devam ettirilmiş, bölgede 2041 daireli apartman ve 450'den fazla müstakil ev olmak üzere 2788 konut inşa edilmiştir (Azerbaycan Cumhuriyetinde Bölgelerin Sosyal İktisadi Kalkınma Devlet Programı (2014-2018 yılları):12).

2003 yılında bölgesel kalkınma programlarının uygulanmaya başlamasından itibaren 2014 yılına kadar olan sürede spor alanında altyapısal ve teknik tabanın güçlendirilmesi amacıyla ülkenin çeşitli bölgelerinde 41 olimpiyat spor merkezi kurulmuş ve 250'den fazla spor ve gençlik tesisi inşa edilmiştir.

Programlar kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar ülkeyi yatırımcılar açısından cazip hale getirmiştir. 2003 yılında ülke ekonomisine yapılan toplam yatırımların %26,8'ini yerli kaynaklar oluştururken, 2013 yılında bu gösterge %62,5'e ulaşmıştır. 2003 yılından itibaren uygulanan çalışmalar sonucu 2013 yılında ülkede 900.000 sürekli işçi kadrosu olmak üzere toplamda 1,2 milyondan fazla yeni işçi işe alınmış ve 55,6 bin yeni işletme kurulmuştur. Yeni işletmelerin yaklaşık %80'i Bakü dışı bölgelerde kurulmuştur (Azerbaycan Cumhuriyetinde Bölgelerin Sosyal İktisadi Kalkınma Devlet Programı (2014-2018 yılları):14).

Tüm bunlar üretimin bölgesel dağılımını olumlu yönde etkilemiştir. Tablo 1'den de görüldüğü üzere, 2007 yılından itibaren bölgelerin üretimdeki payı artmış, Bakü'nün toplam üretimdeki payı ise azalmıştır. 2008 yılında Bakü iktisadi bölgesinin ülke üretiminde payı %79,4 iken 2014 yılında bu gösterge %73'e düşmüştür. Buna paralel olarak diğer tüm bölgelerin ülke üretimindeki payında azalma gözlemlenmiştir. Benzeri eğilim kişi başına üretimin bölgesel dağılımında da gözlemlenmiştir. Tablo 3 incelendiğinde 2009-2014 yıllarında Yukarı-Karabağ ve Guba-Haçmaz hariç diğer bölgelerin yıllık artım hızının Bakü iktisadi bölgesinin yıllık artım hızından yüksek olduğu görülmektedir. Ancak yine de Tablo 1'den görüldüğü üzere, Bakü'nün ülke üretimindeki payı %70'ten fazladır.

Bu nedenle, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı 24 Şubat 2014 tarihinde 2014-2018 yıllarını kapsayan bölgelerin kalkınma programının onaylanmasıyla ilgili bir kararname imzalamıştır.

2014-2018 Azerbaycan Cumhuriyeti Bölgelerinin Sosyo Ekonomik Gelişimi Devlet Programı, petrol dışı sektörün kalkınması, ekonominin çeşitlenmesi, bölgelerin hızlı gelişimi, özellikle de kırsal kalkınmaya ilişkin altyapı ve sosyal hizmetlerin iyileştirilmesini amaçlamaktaydı.

Devlet Programında belirtilen hedeflere ulaşmak için bölgelerde nüfusun kamusal hizmetler de dahil olmak üzere ekonomik altyapı iyileştirilmesi, ihracata yönelik ve rekabetçi üretimin geliştirilmesi yönünde girişimciliğin uyarılması, istihdam oranının özellikle kırsal nüfusun istihdam düzeyinin artırılması, fakirlik düzeyinin azaltılması gibi önemli görevler öngörülmüştür.

Devlet Programında belirtilen hedeflere ulaşılması ve aynı zamanda ilgili görevlerin yerine getirilmesi için ülkedeki makroekonomik istikrarın korunması büyük önem ifade etmekteydi. Çünkü 2014 yılı sonrası Azerbaycan'da dünyada yaşanan siyasi ve ekonomik konjonktürden kaynaklı (petrol fiyatlarının düşmesi) bütçe gelirlerinde belirgin düşüşler gözlemlenmiş ve ardından ciddi devalüasyon yaşanmıştır. 2014 yılına kadar dolar/manat oranı 0,78 manat iken, 2015 yılının ilk aylarından itibaren bu gösterge 1,5 manat, 2016 yılının sekizinci ayından itibaren ise 1,7 manat olmuştur (<https://www.cbar.az/currency/rates?date=01/08/2016>). 2013 yılında bütçe gelirleri 19496,3 milyon manat iken, 2014 yılında bu gösterge 18400,6 milyon manata, 2015 yılında ise 17498,0 milyon manata düşmüştür (<https://www.stat.gov.az/source/finance/>)

2014-2018 dönemindeki makroekonomik durum göz önünde bulundurulduğunda, devletin bütçe politikasında ekonominin öncelikli sektörlerinin modernizasyonu, etkinliği ve uzun vadeli sürdürülebilirliğinin sağlanması için uygun ortamın oluşturulması ve yatırım ortamının daha da iyileştirilmesi öncelik taşımaktaydı.

Ekonominin yüksek gelirli, dengeli ve sürdürülebilir büyümeye ulaşılmasında petrol dışı sektörlerin gelişimi stratejik hedef olarak belirlenecektir. Bu doğrultuda 2014-2018 döneminde iktisadi bölgelerdeki tüm sektörlerin bir bütün olarak gelişimi için gerekli şartlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- ✓ Yıllık ortalama enflasyon oranını ve ulusal para biriminin döviz kurlarını optimal bir seviyede tutmak,
- ✓ Optimal vergi ve gümrük oranlarının belirlenmesi,
- ✓ Tarımsal üreticilerin teşvik edilmesi için gerekli önlemlerin sürdürülmesi,
- ✓ Tahıl üretiminin ve rekabet gücünün artırılması,
- ✓ Üreticilerin ihracata yönelik faaliyetlerinin teşvik edilmesi,
- ✓ Yeni işyerlerinin kurulmasının teşvik edilmesi,
- ✓ Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla içerisinde petrol dışı sektörlerinin bütçe gelirlerinin payının artırılması,
- ✓ Gıda güvenliğinin sağlanması için tarım sektörünün geliştirilmesi.

Programın yürütüldüğü 2004-2018 yıllarında, ülkedeki toplam GSYH 3,3 kat, petrol dışı sektörlerdeki GSYH 2,8 kat, sanayi sektöründeki GSYH 2,6 kat, tarım sektöründeki GSYH ise 1,7 kat artmıştır. Bu sürede uygulanan programlar sonucu 1,5 milyonu sürekli istihdam olmak üzere 2 milyondan fazla yeni iş imkânı sağlanmış, 100 binden fazla işletme kurulmuş, işsizlik %5'e inmiştir. Devlet programları kapsamında yürütülen büyük ölçekli çalışmaların önümüzdeki dönemlerde bölgesel kalkınma için sağlam temel oluşturacağı öngörülmektedir (<https://azertag.az/xeber/1239504>).

Tablo 1 incelendiğinde 2014-2018 yılları arasında Bakü iktisadi bölgesindeki üretim hacminin diğer bölgelere göre azalmasına rağmen hala ülke üretiminin %70'ten fazlasını oluşturduğu görülmektedir. Bu yıllar arasında Abşeron bölgesinin üretimdeki payında artış yaşandığı, kişi başına üretimin bölgesel dağılımında da aynı eğilim izlenmektedir. Fakat Tablo 3 incelendiğinde 2014-2018 yılları arasında bölgelerin çoğunun üretiminin ortalama yıllık değişim oranının Bakü'den fazla oluşu bu yönde umut verici bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Tablo 3 analiz edildiğinde 2014-2018 yıllarında Bakü üretiminin ortalama yıllık değişiminin %101,2, Abşeron bölgesinde bu göstergenin %109,5, Lenkeran bölgesinde %104,9, Guba Haçmaz, bölgesinde %102,3, Aran bölgesinde %102,1,

Yukarı Karabağ bölgesinde %105,5, Dağlık Şirvan bölgesinde %107, Nahcivan'da ise %102,1 olduğu görülmektedir.

Yaşanan bu gelişmeler sonucu Azerbaycan Cumhurbaşkanı 29 Ocak 2019 tarihinde kırsal bölgeler başta olmak üzere bölgelerin, sosyo iktisadi kalkınması ile ilgili gerçekleştirilmiş çalışmaların önümüzdeki yıllarda da devam ettirilmesini öngören, Azerbaycan Cumhuriyeti bölgelerinin 2019-2023 yılları arasında sosyo iktisadi kalkınması Devlet Programının onaylanmasına dair kararname imzalamıştır.

## 5. SONUÇ

Yapılan incelemeler sonucu Azerbaycan Cumhuriyeti'nde bölgeler arasındaki gelişim farkının kapitalist ilişkilerin oluşmaya başladığı Çarlık döneminden itibaren ortaya çıktığı görülmektedir. Ülkenin Abşeron, Bakü bölgesinin diğer bölgelere oranla daha fazla gelişmiş olmasının temel sebebi doğal kaynaklarından ve iktisadi coğrafi konumdan kaynaklanmaktadır. Bölgeler arasındaki gelişmişlik düzeyindeki farklılık sorununa Eski Sovyet döneminde de çözüm bulunamamıştır. Bağımsızlık döneminde yürütülen politikalar bölgelerin gelişmişlik düzeyleri arasındaki farkı azaltmada yeterince etkili olamamış ve Bakü iktisadi bölgesi günümüz itibarıyla de ülke üretiminin %70'ten fazlasını sağlamaktadır. Bunun temel sebeplerinden biri bölgelerin doğal kaynakları ve coğrafi mevkilerinin bu programlarda yeterince değerlendirilmemesidir.

Bölgesel politikaların yüksek başarı elde etmemesinin diğer bir önemli sebebi de bu kalkınma politikalarının hukuki ve iktisadi temelini oluşturan programların hazırlanmasında piyasa ekonomisi taleplerinin yeterince göz önünde bulundurulması ve programların eski Sovyet döneminde olduğu gibi dolaysız özellik taşımasıdır. Bağımsızlık döneminde Azerbaycan'ın bölgesel gelişim odaklı politikalarının genellikle altyapısal önlemlere dayandığı ve tarım sektörü dışında diğer alanlarda mali yöntemlerin yeterince kullanılmadığı gözlemlenmiştir.

## KAYNAKÇA

ADİU, Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi, Yüksek Lisans Merkezi, <http://azkurs.org/azerbaycan-respublikasi-tehsil-nazirliyi-azerbaycan-dovlet-iqt-v22.html>

ALIYEV P. (20 Eylül, 2012 Cuma, № 35(468), "Asrın mukavelesi Azerbaycan'ın uzun süreli başarılı kalkınma imkânlarını güçlendirdi", Nuh yurdu gazetesi.

AMB, Azerbaycan Merkez Bankası, <https://www.cbar.az/currency/rates?date=01/08/2016>

ASK, Azerbaycan İstatistik Komitesi, <https://www.stat.gov.az/source/finance/>

Azerbaycan Cumhuriyetinde Bölgelerin Sosyal İktisadi Kalkınma Devlet Programı (2004-2008 yılları), (2007), 204 s. Bakı

Azerbaycan Cumhuriyetinde Bölgelerin Sosyal İktisadi Kalkınma Devlet Programı (2009-2013 yılları), (2009), 149 s. Bakü.

Azerbaycan Cumhuriyetinde Bölgelerin Sosyal İktisadi Kalkınma Devlet Programı (2014-2018 yılları) 2014, 151 s. Bakü

AZERTAC, Azerbaycan Devlet Enformasyon Ajansı, <https://azertag.az/xeber/1239504>

BAKIRCI, F., EKİNCİ, E.D., ŞAHİNOĞLU, T. (2014). "Bölgesel Kalkınma Politikalarının Etkinliği: Türkiye Alt Bölgeler Bazında Bir Uygulama", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18 (2): s. 281-298

CAN, E. (2010). "Bölgesel Kalkınma politikalarının uygulanmasında kalkınma ajanslarının rolü, Dünya tecrübesi ve kullanım imkânları", İktisat bilimleri: teori ve uygulama dergisi, No 30: 59-70

ÇETİN, M. (2006). "Teori ve uygulamada bölgesel sürdürülebilir kalkınma", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 7 (1).

DİNLER, Z. (2010). Cumhuriyetimizin Kuruluşundan Günümüze İzlenen Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Kalkınma Ajanslar; Türkiye’de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri Kalkınma Ajansları, Ekin Kitabevi, Bursa.

DİNLER, Z. (2014). Bölgesel İktisat: Genel Olarak ve Türkiye’de Bölgeler arası gelişmişlik farklarının ortaya çıkışı ve azaltılmasına yönelik politikalar, Ekin, Bursa, 499 s.

GURBANOVA, T. (2011). “Bölgesel Siyasetin Devlet Tanzimi Ve Tarım Sektörünün Verimliliğinin Yükseltilmesi Yönleri”, Azerbaycan’ın vergi haberleri, sayı-7:85-100

KESKİN, H. & SUNGUR, O. (2010). “Bölgesel Politika Ekseninde Yaşanan Dönüşüm: Türkiye’de Kalkınma Planlarında Bölgesel Politikaların Değişimi”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:21: 271-293

NURİYEV, A. (2004). Bölgesel siyaset ve yönetim, İlm, Bakü, 348 s.